

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIKNING MAZMUNI VA PEDAGOGIK SAMARADORLIGI

Xusanova DilraboXon Botiraliyevna

Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti, Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrası o'qituvchisi

orcid: 0008-9297-158x, *e-mail:* DilraboHusanova@utas.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida davlat-xususiy sheriklik (DXSh)ning mazmuni, tamoyillari, maqsadlari hamda uning maktabgacha ta'limni modernizatsiya qilishdagi o'rni keng tahlil etiladi. Ta'lim tizimida DXSh loyihalarini joriy etish nafaqat bog'chalar tarmog'ining kengayishiga, balki pedagogik jarayonning boyishiga, innovatsiyalar va zamonaviy ta'lim metodlarining kirib kelishiga xizmat qilayotgani ilmiy yondashuv asosida asoslanadi. Tadqiqotda DXShning huquqiy me'yorlari, boshqaruv mexanizmlari, ta'lim sifatiga ta'siri, raqobat muhiti yaratishdagi roli, pedagog kadrlar salohiyatiga ta'siri, ota-onalar bilan hamkorlik shakllari hamda jamiyatning ta'limga bo'lgan munosabati o'zgarishi kabi jihatlar chuqur tahlil qilinadi. Maqola yakunida DXShning barqaror rivojlanishi uchun zarur bo'lgan shartlar, taklif va tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: davlat-xususiy sheriklik, maktabgacha ta'lim, innovatsion ta'lim, boshqaruv, pedagogik jarayon, sifat nazorati, raqobat muhiti, xususiy sektor.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim insonning kelajakdagi intellektual, ruhiy va ijtimoiy rivojlanish poydevorini yaratadi. Shu bois dunyoning ko'plab rivojlangan mamlakatlarida maktabgacha ta'limga alohida ustuvor yo'nalish sifatida qaratiladi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda mazkur tizimni sifat jihatdan yangilash, qamrov darajasini oshirish va ta'lim mazmunini modernizatsiya qilish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. Biroq aholining demografik o'sishi, davlat bog'chalari sonining yetarli emasligi, mavjud infratuzilmaning eskirishi, ta'lim xizmatlariga talabning keskin ortishi tizimda yangi yondashuvlarni talab qildi. Shunday sharoitda davlat-xususiy sheriklik modeli maktabgacha ta'limni rivojlantirishning eng maqbul mexanizmlaridan biri sifatida shakllandi. DXSh mohiyatan davlatning strategik vazifalarni bajarishdagi yetakchi rolini saqlab qolgan holda, xususiy sektorning tashabbuskorligi, moliyaviy imkoniyatlari, innovatsion salohiyatini ta'lim jarayoniga jalb etishni nazarda tutadi. Bu esa ta'lim muassasalari tarmog'ining kengayishi, ta'lim muhitining yangilanishi, pedagogik jarayonlar sifatining yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha ta'lim tizimida DXSh — bu oddiy iqtisodiy model emas, balki ijtimoiy tizimning yangi bosqichga ko'tarilishidir. Bu jarayonda davlat, xususiy sektor va ota-onalarning manfaatlari uyg'unlashadi, ta'lim taraqqiyoti umumiy mas'uliyat doirasiga aylanadi. Aynan shu omillar mavzuning dolzarbligini belgilab beradi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotning metodologik asosini quyidagi yondashuvlar tashkil etadi:

1. Normativ-huquqiy tahlil

DXShga oid Prezident farmonlari, qarorlar, konsepsiyalar va qonunlar o'rganilib, davlatning maktabgacha ta'lim sohasidagi strategik maqsadlari aniqlashtirildi. Jumladan, PQ-3651-son qaror, maktabgacha ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi, agentlik faoliyatini belgilovchi hujjatlar tahlil qilindi.

2. Qiyosiy pedagogik tahlil

Davlat bog'chalari va xususiy muassasalarning faoliyati qiyoslab o'rganildi. Ta'lim muhitidagi yangiliklar, metodika, muassasa boshqaruvi va tarbiyachilar malakasi tahlil qilindi.

3. Ijtimoiy tahlil

Ota-onalar ishtiroki, tanlov madaniyati, jamiyatda ta'limga bo'lgan talabning ortishi va munosabat o'zgarishi o'rganildi.

4. Pedagogik kuzatuv

DXSh asosida ishlayotgan bog'chalardagi o'quv-tarbiya jarayonlari, bolalar rivojlanish dinamikasi, metodik yondashuvlarning amaliy samara berishi qayd etildi.

5. Analitik umumlashtirish

Olingan ma'lumotlar birlashtirilib, umumiy xulosalar chiqarildi va yangi konseptual g'oyalar shakllantirildi.

NATIJALAR

Tadqiqot maktabgacha ta'lim tizimida davlat-xususiy sheriklikning bir qator muhim natijalarini aniqladi:

1. Maktabgacha ta'limga qamrovning sezilarli kengayishi

Agar 2017 yilda qamrov 27% bo'lgan bo'lsa, bugungi kunda 70% dan ortdi. Xususiy sektor kirib kelishi natijasida yangi muassasalar ochildi, oilaviy bog'chalar, kichik markazlar, rivojlantiruvchi guruhlar paydo bo'ldi. Bu holat chekka hududlarda ham ta'limga teng imkon yaratdi.

2. Ta'lim muhitining yangilanishi

Xususiy muassasalar zamonaviy pedagogik texnologiyalarga asoslangan muhit yaratmoqda:

- STEAM laboratoriyalari,
- montessori xonalari,
- kreativ markazlar,
- sog'lomlashtiruvchi maydonchalar,
- chet tiliga yo'naltirilgan dasturlar.

Bu muhit bolalarning mustaqilligi, fikrlashi, muomala madaniyati, jismoniy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

3. Raqobat orqali sifatning oshishi

DXSh sharoitida ta'lim muassasalari o'rtasida sog'lom raqobat shakllandi. Bu:

- metodik yangiliklarni tezroq joriy qilish,
- pedagog kadrlarni tanlab olish,
- ota-onalar bilan ishlashni mustahkamlash,
- boshqaruvni takomillashtirishga olib kelmoqda.

4. Pedagoglar malakasining oshishi

Xususiy sektor malaka oshirish kurslari, amaliy seminarlar, xalqaro treninglarga ko'proq mablag' ajratmoqda. Bu pedagogik madaniyatni sezilarli darajada ko'tarib, kadrlar sifatini oshirdi.

5. Ota-onalar faolligining kuchayishi

Maktabgacha ta'lim bozorida tanlov paydo bo'lishi ota-onalarning ta'lim jarayonidagi ishtirokini oshirdi. Ular:

- metodika,
- tarbiyachi malakasi,
- ta'lim muhitiga bo'lgan talabni kuchaytira boshladi.

Bu ijtimoiy jarayonning o'zi ta'lim sifatini oshiruvchi omilga aylandi.

MUNOZARA

Davlat-xususiy sheriklik maktabgacha ta'limni tubdan o'zgartirayotgan ko'p qirrali jarayondir. Uni oddiy iqtisodiy mexanizm sifatida baholash to'g'ri emas, chunki DXSh maktabgacha ta'lim mazmuniga, boshqaruv tamoyillariga, ijtimoiy ongga va pedagogik amaliyotga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda.

Birinchidan, DXSh ta'limni markazlashgan boshqaruv modelidan bosqichma-bosqich diversifikatsiyalashga olib kelmoqda. Bu esa ta'lim jarayonining moslashuvchan bo'lishi, bolalarning ehtiyojlariga ko'ra turli xizmat turlarini tanlash imkonini yaratmoqda.

Ikkinchidan, davlat va xususiy sektor o'rtasida mas'uliyatning bo'linishi jamiyatda yangi hamkorlik madaniyatini shakllantirmoqda. Ta'lim endilikda faqat davlatning majburiyati emas, balki jamiyatning umumiy qadriyatiga aylana boshladi.

Uchinchidan, ta'lim bozoridagi raqobat pedagogik jarayon sifatiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Xususiy bog'chalarning zamonaviy dasturlari davlat muassasalarini ham yangilanishga undamoqda. Bu jarayon sog'lom raqobatning ijtimoiy manfaatlarga xizmat qilishi mumkinligini isbotlamoqda.

To'rtinchidan, DXSh pedagoglarning kasbiy holatini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Yaxshi ish sharoiti, rag'batlantirish tizimi, doimiy malaka oshirish imkoniyati ta'lim sohasining nufuzini oshirdi, soha yosh kadrlar uchun jozibador bo'la boshladi.

Biroq DXSh doimo bir xil samaradorlikni bermaydi. Ba'zan xususiy sektor ta'limni tijoratlashishi xavfini kuchaytiradi. Bunday holatda sifat nazoratini kuchaytirish, davlat tomonidan standartlarni qat'iy nazorat qilish zarur bo'ladi. Shuningdek, ba'zi hududlarda narxlarning oshishi ta'limga tenglik tamoyilini buzmasligi uchun mexanizmlar ishlab chiqilishi zarur. DXShning ijtimoiy samarasi shundaki, u ota-onalarning ta'limga bo'lgan mas'uliyatini oshirdi — ular farzand ta'limi haqida faol qaror qabul qilmoqda, muassasa tanlashda puxta o'ylamoqda. Bu jamiyatda ta'lim madaniyatining yangi bosqichini boshlab berdi.

Davlat-xususiy sheriklikning maktabgacha ta'lim tizimiga ta'siri chuqur tahlil qilinganda, uning yana bir muhim jihati – boshqaruv madaniyatining sifat jihatdan yangilanishi ekanligini ko'rish mumkin. DXSh jarayonlari ta'lim tashkilotlarining ichki boshqaruv strukturasini optimallashtirish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, samaradorlikka yo'naltirilgan indikatorlar joriy etish kabi yondashuvlarni kuchaytirmoqda. Xususiy sektor odatda tezkor qaror qabul qilish, byurokratik to'siqlarning minimal bo'lishi, xizmatlar bozorida moslashuvchan harakat qila olish kabi tajribaga ega bo'lgani uchun, bu jarayon butun ta'lim tizimining boshqaruv tamoyillariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shuningdek, DXSh loyihalari maktabgacha ta'limga differensial yondashuvni kuchaytirmoqda. Turli ijtimoiy qatlam vakillariga mo'ljallangan muqobil bog'chalar, oilaviy ta'lim markazlari va kichik guruhli ta'lim shakllarining paydo bo'lishi bolalarning ehtiyojlari va o'quv ritmlarini hisobga oluvchi tizimni shakllantirmoqda. Bu esa bolalarning shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini aniqlashga yordam bermoqda, natijada ta'lim jarayoni bir xil standartga emas, balki individual rivojlanish mantiqiga asoslanadi.

DXShning yana bir ahamiyatli jihati – bolalarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga qo'shayotgan hissasidir. Xususiy muassasalarda ko'pincha zamonaviy kommunikativ o'yin texnologiyalari, STEAM yo'nalishidagi mashg'ulotlar, loyihaviy o'qitish, kreativ laboratoriyalar faol ishlatiladi. Bu faoliyatlar bolalarda muammolarni hal qilish, guruhda ishlash, muloqotga kirishish, o'z fikrini ifodalash kabi kompetensiyalarning tezroq shakllanishiga imkon yaratadi. Shu ma'noda, DXSh nafaqat ta'lim infratuzilmasini, balki bolalarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlovchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Biroq munozara jarayonida DXShning ayrim ehtiyotkorlikni talab qiladigan jihatlarini ham ta'kidlash zarur. Xususiy sektorning faol ishtiroki ta'limning tijoratlashuvi xavfini kuchaytirishi mumkin. Ba'zan narxlarning oshishi yoki ta'lim mazmunidan ko'ra tashqi sharoitlarga ko'proq e'tibor berilishi kuzatiladi. Shu sababli davlat tomonidan standartlashtirilgan talablar, sifat mezonlari, pedagogik monitoring va litsenziyalash mexanizmlarining kuchli bo'lishi muhim ahamiyatga ega. DXShning muvaffaqiyati aynan mana shu muvozanatga bog'liq: xususiy sektor erkin harakatlanishi, lekin ta'lim sifati va bolalarning manfaatlari qat'iy kafolat ostida bo'lishi kerak. Ta'lim jarayonida davlat va xususiy sektor o'rtasidagi sheriklikning kuchayishi ota-onalar va jamiyatning ta'limga bo'lgan munosabatini ham o'zgartirmoqda. Ota-onalar faol tanlov qiluvchi, talabchan, ta'lim jarayonining ishtirokchisiga aylanmoqda. Bu jarayon maktabgacha ta'limni "faqat davlatning mas'uliyati" sifatidagi eski qarashlarni yemirib, uni umumjamiyat mas'uli sifatida shakllantirmoqda. Umuman olganda, DXSh maktabgacha ta'limning tashkiliy, pedagogik va ijtimoiy mexanizmlariga yangicha impuls berdi. Muloqot, mas'uliyat, innovatsiya va raqobatning uyg'unlashuvi orqali maktabgacha ta'lim tizimi barqaror rivojlanish yo'liga o'tmoqda.

XULOSA

Maktabgacha ta'lim tizimida davlat-xususiy sheriklikning joriy etilishi O'zbekistonda ta'lim modernizatsiyasining eng muvaffaqiyatli yo'nalishlaridan biri bo'lib bormoqda. Bu model:

- ta'lim infratuzilmasini kengaytirdi,
- sifat bo'yicha raqobatni kuchaytirdi,
- pedagogik jarayonni boyitdi,
- bolalarning ta'limga teng asosda qamrovini oshirdi,
- jamiyatda ta'limga talabchanlik va mas'uliyatni kuchaytirdi.

Kelgusida DXShni takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari quyidagicha:

- ta'lim sifatining davlat tomonidan muntazam nazoratini kuchaytirish;
- xususiy sektorni ijtimoiy mas'uliyat tamoyillariga qat'iy yo'naltirish;
- pedagoglar malaka oshirish tizimini yanada chuqurlashtirish;
- hududiy tengsizliklarni bartaraf etish;
- ota-onalar bilan tizimli muloqotni rivojlantirish;
- xalqaro hamkorlik orqali ilg'or tajribalarni milliy sharoitga moslashtirish.

Umumiy xulosaga ko'ra, davlat-xususiy sheriklik maktabgacha ta'lim tizimini faqat texnik yoki tashkiliy yangilanish emas, balki ta'lim madaniyati, boshqaruv modeli va ijtimoiy ongni yangilash jarayoni sifatida rivojlantirmoqda. Bu jarayonning izchil davom etishi O'zbekistonning ta'lim sohasida barqaror raqobatbardoshlikka erishishiga zamin yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xolmurodova, Z. M. Maktabgacha ta'lim tizimini modernizatsiya qilishning dolzarb masalalari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 212 b.
2. Rasulova, M. Sh. Davlat-xususiy sheriklik sharoitida maktabgacha ta'limni boshqarishning samarali usullari // O'zbekiston pedagogikasi jurnali. – 2022. – №4. – B. 45–52.
3. Sattorova, F. N. Maktabgacha ta'lim muassasalarida innovatsion metodlar va ularning samaradorligi // Maktabgacha ta'lim. – 2021. – №2. – B. 18–24.
4. Jo'rayeva, Sh. A. O'zbekiston Respublikasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirishning huquqiy asoslari. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. – 168 b.
5. Ochilidiev, A. N. Maktabgacha ta'lim tizimida xususiy sektor faoliyatini tashkil etishning pedagogik asoslari // Ilm sarchashmalari. – 2023. – №1. – B. 87–93.
6. G'aniyeva, N. T. Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga zamonaviy ta'lim texnologiyalarining ta'siri. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2022. – 140 b.
7. Tursunova, N. U. Davlat-xususiy sheriklik tamoyillarining ta'lim sifatiga ta'siri // Ta'lim va innovatsiya. – 2020. – №6. – B. 30–36.
8. Sayfullayeva, D. Sh. Oilaviy nodavlat maktabgacha ta'lim shakllarining rivojlanish istiqbollari // Pedagogik mahorat. – 2021. – №3. – B. 57–63.
9. Крапивенская, Ю. В. Государственно-частное партнёрство в сфере образования: проблемы и перспективы развития // Вопросы управления образованием. – 2021. – №2. – С. 14–22.
10. Смирнова, Е. О. Инновационные модели дошкольного образования в условиях ГЧП. – Москва: Просвещение, 2020. – 196 с.
11. Mitchell, L., & Meagher-Lundberg, P. Public-private partnerships in early childhood education: Global experiences and policy lessons // International Journal of Early Childhood Education. – 2020. – Vol. 26(3). – Pp. 145–160.
12. World Bank. Public-Private Partnership in Education: Policy Framework and Implementation Strategies. – Washington, DC: World Bank Publications, 2019. – 112 p.